

personnel of the organs and penal institutions in this area, as well as scientifically substantiated measures for their Solution in essence.

This approach has theoretical (in view of expanding the content of doctrinal provisions on the rule of Law principle) and the applied meaning. In any case, its implementation in practice will fully reflect the level of normative technique, of the functions of rule-making realization and of interconnection and interaction of its principles in this activity. The main of them is the principle of systemicity, according to which all normative legal acts must be logically sequential, coordinated and balanced. This means, that, while creating them, the systemic properties of legislation should be taken into account.

Key words: *grounds for execution and serving of sentences; scope of punishment; sentence; other court decisions; amnesty; pardon; personnel of penitentiary bodies and institutions; condemned.*

УДК: 373.11:159.9

Кузьменко Д. О.,

аспірант кафедри соціальної роботи,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів

ПРАВОВА РЕФЛЕКСІЯ ЯК СКЛАДОВА САМОРЕГУЛЯЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ЮРИСТІВ

Правова рефлексія як складова саморегуляції у професійній підготовці юристів потребує розмежування понять «правова рефлексія юриста» і «професійна рефлексія юриста», оскільки правова рефлексія може бути повсякденною і професійною, а юрист володіє як професійною, так і повсякденною правовою рефлексією.

Правова рефлексія як складова саморегуляції у професійній підготовці юристів у поведінковому компоненті правосвідомості виявляється як в інтелектуальному, так і особистісному аспектах, оскільки правова поведінка особи передбачає осмислення наявної ситуації, визначення правомірності та протиправності майбутнього вчинку, формування готовності до правового вчинку.

Ключові слова: *професійна підготовка, юристи, саморегуляція, правова рефлексія, професійна рефлексія юриста.*

Постановка проблеми. Вітчизняними науковцями доведена необхідність підвищення рівня професійної підготовки юристів шляхом розвитку в студентів вишів рефлексивних здібностей. Рефлексія завжди була і залишається надзвичайно важливим інструментом розвитку людини в усіх сферах життєдіяльності, сприяє досягненню високих результатів у професійній діяльності. У зв'язку з необхідністю підвищення ефективності підготовки про-

фесійних юристів та наявною потребою модернізації й удосконалення вищої юридичної освіти важливе теоретичне та практичне значення має дослідження формування правової рефлексії майбутнього юриста на етапі підготовки у закладах вищої освіти.

Визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі. У зв'язку з дослідженнями рефлексії у багатьох сферах суспільного життя та різноманітних аспектах її прояву важко виділити єдину концепцію, за допомогою якої на основі емпіричних досліджень можна було б створити цілісну модель рефлексивних процесів, оскільки комплексні дослідження рефлексивних механізмів у сфері правового мислення взагалі не проводилися. Тому розгляд та дослідження цього психологічного феномена в рамках юридичної психології є особливо актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що кількість науковців, які здійснюють дослідження різноманітних аспектів рефлексії та її видів, щороку зростає, а її вивчення бере свій початок у стародавній грецькій філософії і пов'язане з іменами таких відомих тогочасних діячів, як Сократ та Платон. З тих часів, по-різному трактуючи, але однаково виділяючи важливе значення, дослідженню рефлексії приділяють увагу філософи різних епох, серед яких можна відзначити Августина, Аристотеля, Гайдеггера М., Гегеля Г., Гуссерля Е., Декарта Р., Жильсона Е., Канта І., Когена Г., Лейбніца Г., Локка Дж., Марітена Ж., Маркса К., Марселя Г., Нельсона Л., Плотіна, Фіхте, П. де Шардена, Шеллінга Ф. та ін.

Дослідження правової рефлексії стало можливим завдяки загальнотеоретичним і методологічним науковим доробкам у сфері психології таких відомих учених, як Абульханова-Славська К. А., Виготський Л. С., Карпов А. В., Леонтьєв А. Н., Максименко С. Д. Важливими для дослідження є наукові публікації, присвячені проблемі модернізації, вдосконаленню вищої юридичної освіти та формуванню професійно значущих якостей юриста (Анисимова Т. І., Артикуца Н. В., Сенчака І. І.).

Серед психологів вагомий внесок у дослідження проблеми рефлексії зробили: Альбуханова-Славська К. А., Виготський Л. С., Леонтьєв А. Н., Максименко С. Д., Рубінштейн С. Л. та ін.

Вчені пропонують різноманітні класифікації рефлексії та рефлексивних процесів, акцентуючи при цьому на критеріях визна-

чення типів рефлексії. Однією з найбільш поширених концепцій дослідження рефлексії є вивчення її у чотирьох основних аспектах прояву: кооперативному, комунікативному, інтелектуальному та особистісному. На сьогодні ж актуальними залишаються подальші дослідження рефлексії у різних аспектах її прояву [1, с. 3].

Більшість дослідників зазначають, що правова рефлексія є індивідуальною формою прояву мислення та свідомості, а тому її специфіку необхідно досліджувати в інтелектуальному та особистісному аспектах мислення, які між собою тісно взаємопов'язані.

Метою статті є аналіз правової рефлексії майбутнього юриста на етапі підготовки у закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Правова рефлексія в інтелектуальному аспекті – це процес співвіднесення особою своїх знань про право і способу своєї діяльності, пов'язаної із застосуванням норм права, зі специфікою умов, за яких цю діяльність необхідно виконати. Правова рефлексія в особистісному аспекті – процес переосмислення власної поведінки, пов'язаної з реалізацією норм права, вона є інструментом здійснення аналізу власної правосвідомості. Також правову рефлексію можна характеризувати як складову саморегуляції у професійній підготовці юристів та індивідуальну психічну властивість, а тому здатність особи до правової рефлексії можна набувати, розвивати, підвищувати її рівень. Поєднання правової рефлексії як індивідуального психічного процесу і як індивідуальної психічної властивості особи формує особливий психічний стан, який виражає оцінку особою свого ставлення до права [3, с. 245].

Аналізуючи структуру правової рефлексії, дослідником Сенчаком І. І. аргументована необхідність розмежування понять «правова рефлексія юриста» і «професійна рефлексія юриста», оскільки правова рефлексія може бути повсякденною і професійною, а юрист володіє як професійною, так і повсякденною правовою рефлексією, адже він у житті не обмежується тільки професійними правовідносинами.

Існують підвиди професійної рефлексії юриста: науково-правова і практично-правова, а у структурі практично-правової рефлексії юриста – її підвиди за суб'єктом правової діяльності: рефлексія судді, слідчого, прокурора, адвоката; сферою практичної правової діяльності: судова, криміналістична рефлексія [4, с. 8].

Характеризуючи роль правової рефлексії як складової саморегуляції у професійній підготовці юристів, маємо констатувати, що вона наявна в процесі формування в правовій свідомості її компонента – правової ідеології. Тут вона відображається переважно в інтелектуальному аспекті її прояву, оскільки рефлексуються принципи, ідеї та концепції, що відображають теоретичне (наукове) осмислення правової дійсності, а на зміну їм з'являються нові. Правова рефлексія активно виявляється в особистісному її аспекті під час формування почуттів та емоцій, що виражають ставлення особи до права, правових явищ і формують психологічний компонент правової свідомості. Правова рефлексія в поведінковому компоненті правосвідомості виявляється як в інтелектуальному, так і особистісному аспектах, оскільки правова поведінка особи передбачає осмислення наявної ситуації, визначення правомірності та протиправності майбутнього вчинку, формування готовності до правового вчинку [5, с. 7].

Маємо зосередити увагу на тому, що під час повсякденно правової рефлексії зазвичай в основу механізмів рефлексування закладаються загальні орієнтири про застосування норм права, оскільки не так часто виникає потреба застосовувати у позаробочий час (у повсякденному житті) вузькопрофесійні вміння. Тому основа, на якій будуються механізми повсякденної правової рефлексії, на думку автора, має більш загальний, формальний характер. За професійно-правової рефлексії, як правило, відбувається змістовний аналіз ситуацій, за якої необхідно прийняти певне рішення і вчинити конкретні дії для вирішення проблемного завдання. Особа шукає правильне рішення, однак через брак професійного досвіду (відсутність відомого шаблону діяльності) змушена аналізувати внутрішньо найбільш подібні завдання, які раніше вже траплялися у її житті, для того, щоб вирішити нове проблемне завдання, яке зовнішньо відрізняється від усіх попередніх. В основу такого рефлексування закладаються конкретні норми права, що стосуються цієї ситуації, відбувається рефлексія над існуючим професійним досвідом, змістовна переробка конкретно визначених орієнтирів [1, с. 20].

Сучасні психологічні механізми правової рефлексії в особистісному аспекті її прояву викликані необхідністю для особи змінити свої принципи, переконання, своє ставлення до чинних норм

права, реалізувати переоцінку сформованих правових цінностей для того, щоб досягти результату. Рефлексивні механізми допомагають сформуванню нового рівня психічного стану [2, с. 54].

Нині існує необхідність модернізації процесу підготовки майбутніх юристів шляхом впровадження в навчальні плани окремих фахових юридичних дисциплін, передусім тих, які спрямовані на психологічну підготовку майбутніх юристів. Викладене дає підстави дійти висновку, що залежно від виду фахової юридичної дисципліни, яка вивчається, правова рефлексія переважно формується в індивідуальному або особистісному аспектах.

Констатуємо також, що для психодіагностики рівня правової рефлексії можна використовувати метод анкетування. Зокрема, в інтелектуальному аспекті її вияву можна використовувати опитування та тестові завдання, а в особистісному аспекті прояву – той самий апарат психологічного дослідження, який розроблений для визначення всіх інших особистісних властивостей психіки особи.

Висновки. 1. Рефлексія є специфічним феноменом, особливо багатогранною формою прояву мислення та свідомості, що є необхідною складовою саморегуляції в професійній підготовці юристів. Сучасні аспекти правової рефлексії: інтелектуальний, особистісний, комунікативний та кооперативний.

2. Правова рефлексія – це індивідуальна форма прояву мислення та свідомості, яка в інтелектуальному аспекті її вираження є процесом співвіднесення особою своїх знань про право і спосіб своєї діяльності, пов'язаної із застосуванням норм права, зі специфікою умов, за яких цю діяльність необхідно виконати, а в особистісному аспекті правова рефлексія є процесом переосмислення власної поведінки, пов'язаної з реалізацією норм права, вона є інструментом здійснення аналізу власної правосвідомості. Також правова рефлексія є психічною властивістю, яка виражає оцінку особою свого ставлення до права взагалі.

У структурі правової рефлексії слід виділяти окремі її види та підвиди: залежно від характеру правових відносин, у яких застосовуються рефлексивні механізми мислення, – повсякденну правову і професійну правову рефлексію; науково-правову і практично-правову рефлексію; за сферою практичної діяльності – судову, криміналістичну; за суб'єктом правозастосовної діяльності – реф-

лексію судді, слідчого, прокурора, адвоката, державного виконавця, нотаріуса.

3. Вивчення аспектів формування правової рефлексії студентів як складової саморегуляції в процесі професійної підготовки юристів дає підстави вважати, що підвищення її рівня в майбутніх юристів сприятиме поліпшенню практичної та психологічної їхньої підготовки.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К. А. Проблема соотношения личности, индивидуальности, субъекта // Современная личность: психологические исследования. Москва: ИП РАН, 2012. С. 17–35.

2. Артикуца Н. В. Методичний інструментарій юридичного термінознавства. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2012. Т. 129. С. 53–59.

3. Карпов А. В. Психология рефлексивных механизмов деятельности. Москва: Ин-т психологии РАН, 2004. 424 с.

4. Сенчак І. І. Роль правової рефлексії у формуванні інтелектуальної культури юриста. *Соціально-психологічні проблеми пострадянських перетворень*: регіональна конф. (Острог, 28 трав. 2004 р.). Острог, 2004. С. 7–8.

5. Сенчак І. І. Формування правової рефлексії майбутнього юриста на етапі підготовки у вищому навчальному закладі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 19.00.06 «Юридична психологія». Київ, 2013. 17 с.

Кузьменко Д. О.

ПРАВОВАЯ РЕФЛЕКСИЯ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ САМОРЕГУЛЯЦИИ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКЕ ЮРИСТОВ

Правовая рефлексия как составляющая саморегуляции в профессиональной подготовке юристов требует разграничения понятий «правовая рефлексия юриста» и «профессиональная рефлексия юриста», поскольку правовая рефлексия может быть повседневной и профессиональной, а юрист обладает как профессиональной, так и повседневной правовой рефлексией.

Правовая рефлексия как составляющая саморегуляции в профессиональной подготовке юристов в поведенческом компоненте правосознания проявляется как в интеллектуальном, так и личностном аспектах, поскольку правовое поведение человека предполагает осмысление сложившейся ситуации, определение правомерности и противоправности будущего поступка, формирование готовности к правовому поступку.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, юристы, саморегуляция, правовая рефлексия, профессиональная рефлексия юриста.

Kuzmenko D. O.**LEGAL REFLECTION AS A COMPONENT OF SELF-REGULATION IN THE TRAINING OF LAWYERS**

Legal reflection as a component of self-regulation in the professional training of lawyers requires a delimitation of the concepts of "legal reflection of a lawyer" and "professional reflection of a lawyer", since legal reflection can be every day and professional, and the lawyer has both professional and everyday legal reflection.

Legal reflection as a component of self-regulation in the training of lawyers in the behavioral component of legal consciousness manifests itself both in intellectual and personal aspects, since the legal behavior of a person implies an understanding of the existing situation, the determination of the lawfulness and wrongfulness of a future act, and the formation of readiness for a legal act.

Key words: *professional training, lawyers, self-regulation, legal reflection, professional reflection of a lawyer.*